

nieuwe uitgaven

Het 'Vogeljaar' van Rudolf Specht

Onder de titel 'Unsere Vogelwelt im Jahreslauf – beobachten, erleben, verstehen' is onlangs een Duitstalig boekje verschenen van auteur Rudolf Specht. Het is een keurig verzorgde uitgave met vele kleurenfoto's van vogels en biotopen. Als hulpmiddel om vogels te leren herkennen zijn er aan de binnenzijde van de omslag een reeks vogelsilhouetten afgebeeld. De tekst is, zoals de titel natuurlijk al doet vermoeden, gebaseerd op een beschrijving van wat er maandelijks in de vogelwereld te ontdekken valt. In het eerste deel van het boek wordt aandacht besteed aan het waarnemen van vogels. Het is een algemeen gedeelte, waarin onder andere antwoorden worden gegeven op de vraag 'Hoe pak je het waarnemen van vogels aan?' Verder worden beschrijvingen gegeven van diverse biotopen en van een aantal speciale onderwerpen, zoals het vliegen en strategieën en aanpassingen voor het voedsel zoeken. Zo zijn er afzonderlijke teksten over gespecialiseerde snelvormen die vogels helpen speciaal het voor hen geschikte voedsel te bemachtigen en over de aanpassingen voor vliegen (veren en rui) en er wordt stilgestaan bij de navigatie tijdens de trek'. Ook wordt er aandacht geschonken aan het fotograferen van vogels en onder andere ook aan het naapluzen van sporen die sommige vogels na kunnen laten, zoals pootafdrukken, veren of braakballen.

In het tweede deel onder de titel 'Het Vogeljaar', zijn twaalf artikelen opgenomen, één voor elke maand van het jaar. In januari wordt gekeken naar de soorten die zijn gebleven. In februari naar de vroege broeders en in maart naar de terugkerende soorten. In april zijn de eigen broedvogels al weer present en er is dan veel te beleven in de vogelwereld, omdat er ook nog volop doorgetrokken wordt. De beschrijvingen voor mei tot en met juli hebben betrekking op het verloop van de broedtijd. De teksten voor augustus tot en met november behandelen het begin van de najaarstrek, het verschijnen van de grote zwermen en het arrive-

ren van de wintergasten. Voor december wordt aandacht besteed aan de 'overlevingskunstenaars'. In elk stukje is er een speciale 'vogel van de maand' gekozen.

Deze uitgave is vooral voor beginnende vogelaars interessant en het is ook een aardig naslagwerk dat geschikt is als achtergrondmateriaal bij vogelcursussen.

Specht, Rudolf: *Unsere Vogelwelt im Jahreslauf, beobachten – erleben – verstehen*. 2001. Franckh-Kosmos Verlags-GmbH & Co., Stuttgart. ISBN 3-440-08215-6. Gebonden met 237 kleurenfoto's, kleurentekeningen, zwartwittekeningen en 55 silhouetten.

GESCHIEDENIS VAN NIOZ GEDOCUMENTEERD

Het Nederlands Instituut voor

Onderzoek der Zee bestaat 125 jaar

Het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) bestaat 125 jaar. Ter gelegenheid daarvan heeft het instituut een boekje gepubliceerd waarin de geschiedenis is beschreven. Het huidige NIOZ is in 1960 ontstaan en is een voortzetting van het Zoölogisch Station der Nederlandse Dierkundige Vereniging, een mobiel onderzoekstation dat op 8 juli 1876 werd geopend. Het station is één van de oudste onafhankelijke instituten voor marien onderzoek ter wereld. Het station was aanvankelijk geplaatst op de 'Helderschen Zeedijk' bij Den Helder, maar door uitbreidingen en noodvoorzieningen ontstond in de loop der tijd ruimtegebrek met als gevolg tussen 1968 en 1977 een geleidelijke verhuizing naar Texel. Het jubileumboek behandelt niet zozeer de resultaten van het onderzoek maar vooral de organisatie van het zeeonderzoek in Nederland, met de nadruk op de rol die het Zoölogisch Station en het NIOZ daarin hebben gespeeld. Een goed leesbaar en aantrekkelijk uitgevoerd boekje, uitgevoerd met veel zwartwitfoto's en enkele kleurenfoto's.

Johan van Bennekom: *Geschiedenis van het Zoölogisch Station en het Nederlands Instituut voor Onderzoek der*

Duiven in de stad

Ilse van Veen heeft op verzoek van de Landelijke Werkgroep Duivenoverlast een literatuurstudie verricht naar de duiven in de stad. Mensen maken sinds mensenheugenis gebruik van duiven om berichten te verzenden. Deze gedomesticeerde duiven kunnen de basis vormen voor de stadsduivenpopulaties in de steden. Van Veen laat in het midden of de Rotsduif zich als 'cultuurvolger' bij de mens heeft aangesloten of dat er domesticatieprocessen hebben plaatsgevonden, gevolgd door verwildering. Zij hanteert de hypothese dat stadsduiven verwilderde duiven zijn. Hetgeen tevens haar aandacht verklaart voor postduiven en postduivenhouders. Het is mijns inziens niet bewezen dat stadsduifpopulaties onderling of met vluchtduiven 'uitwisselen'. Dat doen zij ook niet of nauwelijks met veldduiven. Er worden wel geringe duiven in stedelijk gebied aangetroffen, maar of zij inderdaad onderdeel uitmaken van stadsduivenpopulaties in grote steden is een open vraag. Bij dichtheidsregulering wordt geen aandacht besteed aan de toename van predators in steden (kraaiachtigen, stoetvogels). Men kan het publiek hierover inlichten.

In die zin is deze studie geslaagd. Van Veen heeft veel informatie op een leesbare manier bij elkaar gebracht. Jammer dat de historische bijdrage van Ch. L. Brehm (1875) in de literatuuropgave ontbreekt. De vele problematieken rond de stadsduif maken dit onderzoek tot verplichte literatuur bij mensen die met de duivenoverlast te maken hebben. Alleen zou er meer aandacht besteed dienen te worden aan de kennisvelden in de stads-ecologie. Dit om te vermijden, 'klem te raken' tussen bestrijders, liefhebbers, 'gevoelmatige dierenbeschermers' en bestuurders die geen duidelijke beslissingen durven te nemen. Overigens heeft Staatssecretaris Faber van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, vanwege de te verwachten rompslomp rond onthefingen, geweigerd aan de stadsduif een beschermde status te geven.

P.M.

Ilse van Veen: Duiven in de stad (2001). Wetenschapswinkel Biologie, Rijksuniversiteit Utrecht. 44 bladzijden met tabellen, literatuuropgave en discussie. Te bestellen bij de Wetenschapswinkel Biologie, Padualaan 8, 3584 CH Utrecht, onder vermelding van de titel en ISBN 90 5209 113. Prijs € 5,70.

VOGELS VAN DEN HAAG EN OMGEVING Broeders, trekkers en dwalers

In navolging van andere regionale Avifauna's heeft de Haagse Vogelbescherming een boek uitgegeven over alle 340 vogelsoorten die in Den Haag en naaste omgeving zijn waargenomen. De veldgegevens in het boek zijn verzameld door meer dan honderd enthousiaste tellers. Hoofddirecteur was Tom Loorij, die ook het onderzoekswerk coördineerde. Overige teksten zijn van de hand van Frederik Hoogenhoud, Wim Kooij en Ed Opperman.

Sinds tientallen jaren worden alle grotere groen-

gebieden in Den Haag en randgemeenten door deze vereniging geteld, omdat van dit soort gebieden, zeker op grote schaal, niet zo veel bekend is. Daarnaast worden de broedvogels van de duingebieden ten noorden en zuiden van de stad door verwante organisaties geteld. Den Haag ligt in de baan van één van de belangrijkste trekroutes in Nederland en sinds vele jaren worden ook gegevens verzameld over alles wat doortrekt langs twee bekende trekposten. Eén post ligt op een hoog duin en wordt vooral gebruikt voor de zogenaamde 'landtrek'. De andere post is op het havenhoofd van Scheveningen en is vooral geschikt voor de over zee trekkende soorten. Daarnaast worden door de gunstige ligging van Den Haag jaarlijks vele zeldzaamheden waargenomen waarvan sommige de eerste waarneming van Nederland betreffen.

Wat het boek met name bijzonder maakt, is dat ook een poging is gedaan om de aantallen broedende vogels vast te stellen in het stedelijke gebied. In een uniek project in samenwerking met tellers van Sovon Vogelonderzoek Nederland is aan de hand van een aantal plots, verdeeld over drie verschillende wijktypen gekarakteriseerd naar de hoeveelheid aanwezig snippergroen, het aantal typische stadsvogels als Huismus, Spreeuw, Houtduif en Merel geteld. Het is voor het eerst in Nederland dat op deze schaal en met deze methode dit soort stadsvogels zijn geïnventariseerd. Uit de resultaten blijkt dat de Houtduif, de Huismus en de Merel met elkaar strijden om de eerste plaats als het om de meest algemene soort gaat. De aantallen liggen echter zo dicht bij elkaar, dat de auteurs geen uitspraak doen welke nu de meest algemene soort is.

Van de broedvogels zijn de gegevens ook vergeleken met de gegevens uit het verleden. Daardoor kon een beeld worden verkregen van de ontwikkelingen die zich de vorige eeuw hebben voorgedaan. Anno 2000 kent Den Haag 105 regelmatige broedvogels en eenentwintig incidentele broedvogels. Sommige soorten blijken sterk achteruitgegaan en helaas zijn vijftientig soorten zelfs geheel uit het Haagse verdwenen als broedvogel. Maar wat belangrijk is, is dat andere soorten juist van bepaalde ontwikkelingen hebben geprofiteerd. De bijzondere betekenis voor de vogels van Den Haag als "Groene stad aan zee" wordt geïllustreerd in een hoofdstuk over de betekenis van Den Haag voor de broedvogels. Hieruit blijkt dat een aantal soorten in Den Haag duidelijk algemener is dan in ander steden.

Ook Rode-Lijstsoorten zijn goed vertegenwoordigd. De Haagse parken en buitenplaatsen blijken bijvoorbeeld van grote betekenis te zijn voor de Groene Specht, terwijl de duingebieden ten noorden van Den Haag in goede jaren maar liefst 8 tot 9% van alle Geoorde Futen in Nederland herbergen. De dichtheid aan Nachtegalen in diezelfde duinen is de hoogste van heel Nederland. Het boek is uitgevoerd als paperback en zeer overzichtelijk ingedeeld. De teksten zijn prettig leesbaar en zoveel mogelijk populair gehouden om een zo groot mogelijk publiek te bereiken en warm te krijgen voor de vogels in en om Den Haag. De cijfermatige gegevens zijn per soort in een apart staattie bij de tekst gezet en voorts bevinden zich een aantal tabellen achterin het boek.

De binnenzijde van de omslag toont een overzichtskaart van het gebied, waarop ook de ligging van belangrijke vogelreservaten en -tuinen vermeld staan. De broedvogels, doortrekkers en dwaalgasten worden in afzonderlijke hoofdstukken beschreven. Het boek telt 272 bladzijden en is voorzien van diverse pentekeningen van Frederik Hoogerhoud en zestien bladzijden met kleurenfoto's van de bekende natuurfotograaf Henk Harmsen. De prijs is € 15,86. Het boek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel.

Loorij, T., E. Opperman, W. Kooij & F. Hoogerhoud: Broeders, trekkers en dwalers - Vogels van Den Haag en omgeving. Uitgeverij "De Nieuwe Haagsche", Den Haag. ISBN: 90-72766-95-4.

Wintervogels in Drenthe

De Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe heeft onlangs een nieuwe uitgave het licht doen zien. Het onderwerp is een beetje gedurfd, want het boek behandelt niet de trek- of broedvogels, maar gaat over alleen over 'wintervogels'. Daar is natuurlijk wel van enige moed om daaraan een kloek uitgevoerd, gebonden boek te wijden. Gelukkig heeft men dit wel degelijk aangedurfd, want het is een interessante en zeer informatieve uitgave geworden. Er is in Nederland nog nooit eerder een onderzoek als dit uitgevoerd, noch een boek over dit onderwerp uitgegeven. Drenthe heeft dan ook een primeur! Ook in de wintertijd is er nog veel te zien en te onderzoeken aan de vogelwereld. Er wordt buiten de broedtijd op de meeste plaatsen in het land veel onderzoek gedaan, maar meestal is dit slechts gericht op bepaalde soorten of op bepaalde biotopen. De Drentse aanpak is loofwaardig en het zou goed zijn als dit ook in andere regio's navolging kreeg.

In deze publicatie worden de resultaten besproken van de tellingen die over een periode van vijf jaar, van 1995 tot en met 1999, telkens zijn uitgevoerd in de maand januari. Deze tellingen werden verricht in de gehele provincie, door de Stichting Werkgroep Avifauna Drenthe. Nog nooit eerder werd de verspreiding van alle vogelsoorten zo nauwkeurig onderzocht in deze periode. Toch is het niet voor het eerst dat in Drenthe onderzoek werd gedaan naar wintervogels. Reeds in de tweede helft van de jaren zeventig begon de stichting met tellingen in de winterperiode. Deze tellingen werden aanvankelijk om de maand uitgevoerd en daarna op bescheiden schaal voortgezet. De resultaten van dat telwerk bleken echter heel veel werk op te leveren bij het uitwerken, zodat in vanaf januari 1995, het begin van de periode van deze nieuwe uitgave, volgens een nieuwe, beter gestandaardiseerde methode werd gewerkt. Dankzij de nieuwe methode kon het resultaat eenvoudiger worden geautomatiseerd en verwerkt en zodoende kon men bovendien het aantal te onderzoeken soorten fors uitbreiden. De

doelstellingen van het onderzoek waren: het vastleggen van de verspreiding van de vogelsoorten, het verkrijgen van relatieve aantalschattingen, het monitoren van de veranderingen in de verspreiding en het verzamelen van biotoopgegevens.

De gegevens voor Wintervogels in Drenthe werden verzameld door 180 vrijwilligers, die vele honderden uren in het veld doorbrachten. Tijdens het onderzoek werden in Drenthe in januari 163 vogelsoorten aangetroffen. De verspreiding werd onderzocht in kwartblokken (2,5 x 2,5 km). Er zijn 490 kwartblokken met Drents grondgebied, waarvan 96% (473) werd geteld, een hoge dekkingsgraad dus. Als criterium voor het maken van verspreidingskaarten werd een minimum van vijf kwartblokken gehanteerd. Daardoor kon er een kaart gemaakt worden voor 125 vogelsoorten. Hoewel in Drenthe in de loop der jaren een schat aan gegevens is verzameld over vogels in de wintertijd, is er nog altijd een grote groep van 98 soorten waarvan men nog niet voldoende informatie heeft over de aantalsontwikkelingen. De tellingen zullen dan ook worden voortgezet, want Drenthe is voor heel veel soorten van groot belang als overwinteringsgebied. Van een aantal soorten, waaronder de Kleine Zwaan, Wilde Zwaan, Rietgans, Kolgans, Smient, Wilde Eend en Stormmeeuw, bevindt zich in januari regelmatig meer dan 1% van de populatie in deze provincie.

In de hoofdstukken 2 en 3 worden het verzamelde gegevensmateriaal en de gevolgde methode uitgebreid verantwoord. De volgende twee hoofdstukken zijn gewijd aan de weersomstandigheden tijdens de tellingen en aan de landschappen en biotopen. Hoofdstuk vijf is gewijd aan de soortbesprekingen. Van alle besproken soorten in dit deel is een verspreidingskaart opgenomen. Per soort wordt ook aandacht besteed aan de biotoop en de aantalsontwikkelingen. In het zesde hoofdstuk wordt de balans van het werk opgemaakt en het laatste hoofdstuk bevat een groot aantal tabellen met onder andere toelichtingen op de methode, trefkansen en dergelijke. Het boek bevat een literatuuroverzicht en is rijk geïllustreerd met pentekeningen en een flink aantal kleurenfoto's. In een afzonderlijke, als losse bijlage uitgevoerde, brochure zijn bovendien een achttal wandelingen door interessante natuurgebieden verspreid over de provincie beschreven.

De tekst is geschreven door Peter Venema, die ook de foto's maakte en de tellingen coördineerde. Bert Dijkstra, Arend J. van Dijk, Jan Grotenhuis, Rens Penninx en Harold Steendam leverden commentaren op de concepten.

Pieter Venema: Wintervogels in Drenthe. Werkgroep Avifauna Drenthe/Koninklijke Van Gorcum B.V., 2001. Geïllustreerd met foto's, pentekeningen, diagrammen, tabellen en grafieken. Gebonden, 17 x 25 cm. 296 bladzijden, met een afzonderlijke bijlage met wandeltochten. ISBN 90 232 3668 8. Prijs: € 26,00.